

**A Szolgáltatási Irányelv- Dilemma a
kölcsonös elismerés és származási ország
elve között**

Jelige: *Bolkestein*

Tartalom

1.	Bevezető.....	2
2.	A szolgáltatások szabad áramlása	3
2.1.	A belső piac	3
2.2.	A szolgáltatás fogalma.....	4
2.3.	A megkülönböztetés tilalmától az általános korlátozás tilalmáig	6
2.4.	A kölcsönös elismerés elve.....	8
2.5.	A Szolgáltatási Irányelv.....	11
2.5.1.	A Szolgáltatási Irányelv elfogadásának előzményei	11
2.5.2.	Az Irányelv szabályozási területe	14
2.5.3.	A kölcsönös elismerés elve és a származási ország elve az Irányelvben.....	18
2.6.	Javaslatok	23
3.	Az Irányelv értékelése	24
4.	Könyvészet	26

1. Bevezető

2006-ban, hosszas viták után és több módosítást követően elfogadásra került egy általános jellegű irányelv a szolgáltatásokra vonatkozóan a belső piac keretén belül.¹ A Szolgáltatási Irányelv² célja a szolgáltatások valóban integrált belső piacának létrehozása, lehetőségteremtés ezen a téren a vállalkozók és fogyasztók számára, illetve a lisszaboni stratégia szerves részeként munkahelyek teremtése és a gazdasági növekedés megvalósítása.³ A Szolgáltatási Irányelv jelentős másodlagos jogi norma, hiszen a tagállamok nemzeti össztermékének meghatározó része a szolgáltatásokból származik, így az ezek szabad áramlására vonatkozó általános feltételek rögzítése önmagában is nagy jelentőséggel bír, de ugyanakkor az Irányelv sok szektoriális jellegű szolgáltatói, illetve fogyasztói érdek találkozási pontját is jelenti.⁴

De valójában milyen jelentőséggel bír az Irányelv a szolgáltatások szabad áramlása szempontjából?

Pusztán összefoglalta ezen a téren a Bíróság ítéleteiben foglaltakat, vagy esetleg újat is hozott?

Mit jelent a kölcsönös elismerés és a származási ország elve?

A kettő közül melyik érvényesül a szolgáltatási irányelv esetében, és melyik elv jelentene több előnyt a szolgáltatások szabad áramlása szempontjából?

Ezekre a kérdésekre keresem a választ dolgozatomban.

¹ Paul Craig, Grainne de Burca: *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*. Ediția a IV-a. Ed. Hamangiu, 2009, p. 984.

² Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról, HL L 376., 2006.12.27., 36. oldal.

³ A Bizottság közleménye: *Közös munkával a növekedésért és a munkahelyekért – A lisszaboni stratégia új kezdete*, COM(2005)24, 2005.2.2.

⁴ Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVGOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2010., 644. oldal.

2. A szolgáltatások szabad áramlása

2.1. A belső piac

Az egységes piac, vagy más néven a belső piac „a közös piac olyan továbbfejlesztett változata, ahol a vámokon és mennyiségi korlátozásokon túl az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a munkavállalók szabad mozgását akadályozó, úgynevezett „nem vámjellegű” (nem kereskedelmi célzatú), fizikai (határformalitások, határellenőrzés), pénzügyi (költségvetési, adózási szabályok) és technikai (a tagállami jogszabályok, szabványok és más előírások különbségeiből adódó) korlátokat is felszámolják.”⁵

A belső piacra tehát az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke tagállamok közötti szabad mozgását gátló akadályok eltörlése jellemző.⁶

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 26. cikkelye a következőképp határozza meg a belső piac fogalmát:

A belső piac egy olyan, belső határok nélküli térség, amelyben a Szerződések rendelkezéseivel összhangban biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása.

Az egységes piac megvalósításához a tagállamok törvénykezésének összehangolása szükséges.

Az 1961-es Általános (jogalkotási) program nyomán olyan irányelvek kerültek elfogadásra, amelyek célja a szolgáltatások szabad áramlását korlátozó rendelkezések eltörlése, és a szabadság hatékony gyakorlásának lehetővé tétele a vállalkozókra vonatkozó szabályok közelítésével és a szakmai képesítések kölcsönös elismerésével.⁷

A jogharmonizáció megvalósulását nagyban segítette az Európai Bíróság ítéletein alapuló joggyakorlat is, illetve a kölcsönös elismerés elve, amely az erre vonatkozó törvénykezési és közigazgatási kezdeményezések alapjául szolgált.⁸

⁵ Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011., 632. oldal.

⁶ Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Közösség Alapszabadságai*. Kézirat, 2008, 1. oldal.

⁷ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelem politika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 170. oldal.

⁸ Paul Craig, Grainne de Burca: *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*. Ediția a IV-a. Ed. Hamangiu, 2009, p. 755.

2.2. A szolgáltatás fogalma

„A szolgáltatások szabadsága lehetőséget ad arra, hogy a határon átlépve egy másik tagállamban bizonyos fajta tevékenységet – szolgáltatást – anélkül is végezni, illetve nyújtani lehessen, hogy ahhoz a másik tagállamban hosszabb időre be kelljen rendezkedni.”⁹

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 57. cikkelye alapján a szolgáltatások rendszerint díjazás ellenében végzett ipari, kereskedelmi, kézműipari jellegű, illetve szabadfoglalkozásuként végzett tevékenységek, amennyiben ezek nem tartoznak az áruk, a tőke és a személyek szabad mozgására vonatkozó rendelkezések hatálya alá.

A szolgáltatást az áruforgalom szabadságától az különbözteti meg, hogy, míg ez utóbbi fizikailag megfogható tárgyak határon átnyúló kereskedelmére terjed ki, a szolgáltatás lényeges fogalmi ismérve a tevékenység.¹⁰

„Az EUMSZ. rendelkezései alapján a szolgáltatásnak négy fogalmi eleme van: gazdasági tevékenység, határon átnyúló elem, ideiglenes jelleg, valamint másodlagos alkalmazás.”¹¹

Az uniós jog értelmében a szolgáltatásnyújtás szabadságának kategóriájába azok a szolgáltatások tartoznak, amelyek valamilyen határon átnyúló elemet tartalmaznak, tehát amelyek esetében a szolgáltatás nyújtója és igénybevevője nem azonos tagállamban honos.¹²

Az EUMSZ. szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó 56. és 57. cikkelyei teljes közvetlen hatállyal rendelkeznek,¹³ tehát a magánszemélyek az állammal és egy másik magánszeméllyel szemben is hivatkozhatnak rájuk. A nemzeti bíróságok és hatóságok nem tilthatják meg a tagállamok polgárai számára, hogy a saját állampolgáraik számára meghatározott feltételek között végezzenek szolgáltatásnyújtó tevékenységet.¹⁴

Felmerül a kérdés: A közintézmények által nyújtott szolgáltatások az 57. cikkely hatálya alá tartoznak? Ahhoz, hogy válaszolni tudjunk, először el kell dönteni, hogy az adót tekinthetjük-e a szolgáltatás ellenértékének? A közintézmények által nyújtott szolgáltatások finanszírozásának jelentős részét a közalapok teszik ki, így az adók, illetékek nem tekinthetők

⁹ Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Közösség Alapszabadságai*. Kézirat, 2008, 43. oldal.

¹⁰ Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Közösség Alapszabadságai*. Kézirat, 2008, 43. oldal.

¹¹ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 166. oldal.

¹² Horváth Zoltán, Ódor Bálint: *Az Európai Unió Szerződéses reformja. Az Unió Lisszabon után*. HVGOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2010., 232. oldal.

¹³ Az 56. cikkely közvetlen hatályát a Bíróság a Van Binsbergen ügyben hozott 33/74. számú ítéletben mondta ki első alkalommal.

¹⁴ Cosmin Flavius Costas: Freedom to provide services and special local taxes in Romania. *Studia Iurisprudentia* 2/2010.

tulajdonképpen ellenértéknek.¹⁵ Láthatjuk ugyanakkor, hogy közintézmények által nyújtott tevékenységeket nem a pusztá tény zárja ki a szolgáltatások köréből, hogy azokat az állam, egy állami szerv vagy non-profit szervezet nyújtja, hanem az Európai Bíróság joggyakorlata, amely alapján „a díjazás lényeges jellemzője, hogy a szóban forgó szolgáltatás ellenszolgáltatásának minősül”.¹⁶ Fontos tehát a szolgáltatás gazdasági értéke és az ellenszolgáltatás közötti arányosság fennállása, az viszont nem lényeges, hogy az ellenértéket ki fizeti meg. „A bírói gyakorlat alapján nem lényegi feltétel, hogy csak a szolgáltatás jogosultja fizetheti az ellenszolgáltatást.”¹⁷

Így az államilag finanszírozott iskolák - tehát a diákok által rendszerint ingyenesen igénybe vehető képzési formák- a magániskolákkal, magánegyetemekkel szemben éppen az ellenszolgáltatás hiánya miatt nem tekinthetők szolgáltató tevékenységnek.¹⁸

Ugyanúgy, mint a szolgáltatások szabad áramlása esetében, az állami iskolák nem tartoznak a Szolgáltatási Irányelv hatáskörébe, a magániskolák szolgáltatásai viszont igen. Ugyanakkor az állami iskolák magánjellegű szolgáltatásai, például az iskola utáni klubok az irányelv hatáskörébe tartoznak.¹⁹

„A szolgáltatások szabadsága minden olyan természetesen személyre kiterjed, aki valamely tagállam állampolgárságával és valamely tagállamban lakóhellyel rendelkezik. Ehhez a körhöz tartoznak azok a személyek is, akik két tagállam állampolgárságával is rendelkeznek: az ilyen kettős állampolgárok az egyik vagy másik tagállamban is hivatkozhatnak a szolgáltatások szabadságának rendelkezéseire.”²⁰

Az EUMSZ 62. cikkelye alapján az 54. cikkely szerint azok a jogi személyek, amelyek valamely tagállam jogszabályai alapján létrehozott társaságok, amelyek létesítő okirat szerinti székhelye, központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének fő helye az Unió területén van, ugyanolyan elbánásban részesülnek, mint azok a természetes személyek, akik a tagállamok állampolgárai. Az 53. cikkely második része alapján „társaság” a polgári vagy kereskedelmi jog alapján létrejött társaság, beleértve a szövetkezeteket és a közjog vagy a magánjog hatálya alá tartozó más jogi személyeket, kivéve a nonprofit szervezeteket.

A szolgáltatások szabad áramlása és a letelepedés szabadsága

¹⁵ Catherine Barnard: Unravelling the services directive. Common Market Law Review 45: 323-394, 2008, p.333.

¹⁶ Kézikönyv a Szolgáltatási Irányelv végrehajtásáról. Az Európai Közösségek Bizottsága, Belső Piaci és Szolgálati Főigazgatóság. Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 2007., 11. oldal.

¹⁷ Király Miklós: Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 167. oldal.

¹⁸ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Közösség Alapszabadságai. Kézirat, 2008, 45. oldal.

¹⁹ Catherine Barnard: Unravelling the services directive. Common Market Law Review 45: 323-394, 2008, p.333.

²⁰ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Közösség Alapszabadságai. Kézirat, 2008, 47. oldal.

A szolgáltatásokat a letelepedés szabadságától ideiglenes jellegük különbözteti meg.

Letelepedés szabadsága feltételezi az adott tagállam területén való tartós, határozatlan időre történő letelepedést. Ezzel szemben a szolgáltatások szabad áramlása egy másik tagállamban időszakosan szolgáltatást nyújtókra vonatkozik. A szolgáltatások szabad áramlása magába foglalja az interneten keresztül vagy valamely másik tagállamban időszakosan, tartós, végleges letelepedés nélkül nyújtott szolgáltatásokat. A Gebhard-ügyben az Európai Bíróság kimondta, hogy a tevékenységek időszakos jellegének meghatározásakor nem csak a szolgáltatás nyújtás időtartamát, hanem a rendszerességét, folyamatosságát és időszakosságát is figyelembe kell venni.²¹

A határokon átvitelő szolgáltatások nyújtása esetén nem várható el a szolgáltatóktól, hogy teljesítsék az adott szakmára vonatkozó azon elvárásokat, amelyek a letelepedő szolgáltatókra érvényesek.²²

2.3. A megkülönböztetés tilalmától az általános korlátozás tilalmáig

A szolgáltatások szabad áramlása terén fejlődést figyelhetünk meg az 56. cikkely értelmében a megkülönböztetés tilalmától az általános korlátozási tilalomig. Kezdetben a szolgáltatások korlátozásának tilalma csak a diszkriminatív jellegű intézkedésekre terjedt ki.

A megkülönböztetés tilalma alapján nem megengedett, hogy egy tagállam a belföldiek számára tartsa fenn valamilyen szolgáltatás nyújtásának a lehetőségét.²³

Tilos tehát az állampolgárságon vagy telephelyen alapuló diszkrimináció. Példaként szolgálhatnak ilyen típusú diszkriminációra: az idegen turisták számára megszabott illetékek, abban az esetben, ha a helyiek számára ezek nincsenek kiszabva; engedélykötelezettség, ha a helyiektől viszont nem várják el ezt vagy például annak követelménye, hogy egy idegenvezető utazási iroda alkalmazottja legyen.²⁴

Kezdetben a Bíróság a megkülönböztetés tilalmát kívánta érvényre juttatni, de később az 56. cikkelyben meghatározott tilalom hatálya alá vont olyan intézkedéseket, amelyek a külföldiekre és belföldiekre egyaránt érvényesek, mégis korlátozzák az egyik tagállamban

²¹ Catherine Barnard: Unravelling the services directive. Common Market Law Review 45: 323-394, 2008, p.360.

²² Christian Callies, Domahidi Ákos: Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza? Európai Jog, 2008/3. szám., 8. oldal.

²³ idem. 4. oldal.

²⁴ Osztovits András: Az Európai Unió és az Európai Unióról szóló Szerződések magyarázata (2). Wolters Kluwer Kiadó, 2011, Budapest, 1431. o.

²⁵ Fábián Gyula, Drept institutional comunitar. Ed. a III-a. Ed. Sfera Juridica, 2008., p. 476.

letelepedett szolgáltató tevékenységét egy másik tagállamban.²⁵ A szolgáltatások szabadsága terén a Bíróság élt jogfejlesztő hatáskörével, hiszen a Bíróság jogfejlesztő szereppel rendelkezik olyan esetekben, amikor egy jogszabály széles körű döntési lehetőséget biztosít a bírúk számára.²⁶

A Bíróság Sager contra Dennemayer²⁷ ügyben hozott ítélete általános érvennyel megfogalmazza, hogy az EUMSZ. 56. cikkelye nem csak az állampolgárságon alapuló diszkriminációt tiltja, hanem előírja minden olyan korlátozás eltörlését, amely akadályt jelent egy másik tagállamban székhellyel rendelkező szolgáltató számára egy másik tagállamban szolgáltatás nyújtásának lehetősége szempontjából.²⁸

Az Alpine Investments BV kontra Minister van Financien ügyben²⁹ hozott előzetes döntésében a Bíróság kiemelte, hogy az 56. cikkely olyan intézkedésekre is kiterjed, amelyek általánosan alkalmazott szabályok alapján nem megkülönböztetőek, mégis korlátozást jelentenek a határon átnyúló szolgáltatások tekintetében.³⁰ A döntés a jelen dolgozat szempontjából azért is fontos, mivel a jogvita a szolgáltatások kivitelére vonatkozott, pontosabban a szolgáltatás nyújtójának honossága szerinti állam támasztott tilalmakat.³¹ A rendelkezés nemcsak „a fogadó állam, hanem a szolgáltatást nyújtó állama által előírt korlátozásokat is tiltja.”³²

A Corsica Ferries II.³³ ügyben hozott ítélet is arra mutat rá, hogy a Bíróság értelmezésében az 56. cikkely megköveteli minden korlátozás eltörlését, „legyen bár különbségtétel nélkül alkalmazandó mind a nemzeti, mind a más tagállamok szolgáltatóira, amennyiben az adott korlátozás olyan természetű, hogy tiltja vagy egyéb módon akadályozza más, olyan tagállamokban letelepedett szolgáltatók tevékenységét, amelyben azok jogszerűen nyújtanak hasonló szolgáltatásokat.”³⁴

²⁵ Paul Craig, Grainne de Burca: Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină. Ediția a IV-a. Ed. Hamangiu, 2009, p. 1427.

²⁶ Kecskés László, Lomnici Zoltán, Maczonkai Mihály: *Az Európai Közösségek Bírósága*. HVGOrac, 2001., 211. o.

²⁷ C-76/90. sz. Manfred Sager kontra Dennemayer & Co. Ltd. ügy, EBHT [1991] 4221. oldal.

²⁸ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 183. oldal.

²⁹ C-384/93. sz. Alpine Investments BV kontra Minister van Financien ügy, EBHT [1995] 1142. oldal.

³⁰ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 183. oldal.

³¹ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 183. oldal.

³² Osztovits András: *Az Európai Unió és az Európai Unióról szóló Szerződések magyarázata (2)*. Wolters Kluwer Kiadó, 2011, Budapest, 1434. oldal.

³³ C-266/96. sz.

³⁴ Osztovits András: *Az Európai Unió és az Európai Unióról szóló Szerződések magyarázata (2)*. Wolters Kluwer Kiadó, 2011, Budapest, 1427. oldal.

Az utóbbi években tehát a Bíróság joggyakorlata megerősítette a szolgáltatások szabadságát korlátozó intézkedések tilalmát. Például az ítéletek alapján akadályozta a szolgáltatások szabad áramlását az a görög jogszabály, amely alapján az idegenvezetőnek és az utazási irodának szerződést kellett kötniük egymással.³⁵

2.4. A kölcsönös elismerés elve

A kölcsönös elismerés elve az Európai Bíróság 1978-ban a Cassis de Dijon-ügyben hozott ítéletén alapszik.³⁶ Az ügy lényege, hogy „az áruk szabad mozgását a tagállamok a nemzeti jogrendszereik különbözősége alapján csak akkor korlátozhatják, ha erre a pénzügyi felügyelet hatékonysága, a közegészségügy védelme, a kereskedelmi ügyletek tisztessége és a fogyasztók védelme érdekében szükség van.”³⁷ A fő szabály szerint tehát a tagállamoknak kötelességük kölcsönösen elismerni a másik tagállamban jogszerűen forgalomba hozott terméket, és annak a saját területükön való forgalmazását csak a Szerződés által meghatározott kivételek és a fent felsorolt indokok alapján korlátozhatják vagy tilthatják. A jogharmonizációs tevékenység tekintetében az ítélet azért volt fontos, mert így sikerült felismerni, hogy melyek azok a területek, amelyeken elegendő a kölcsönös elismerés elvének érvényesítése közös, egységes uniós szabályok bevezetése nélkül.³⁸

Az ügynek a szolgáltatások szabad áramlására való kiterjesztése alapján elmondhatjuk, hogy „az Európai Bíróság által a Cassis-ügyben megfogalmazott alapelvek értelmében a tagállamok – természetesen csak akkor, ha az adott tényállásra uniós jogi rendelkezések nem léteznek – a nyomós közérdek védelmében a szolgáltatások szabadságát korlátozó intézkedéseket alkalmazhatnak.”³⁹

Az EUMSZ 62. cikkelye értelmében az 52. cikkely (1) bekezdése alapján nyomós közérdek alapján indokolt korlátozások azok, amelyek közrendi, közbiztonsági vagy közegészségügyi okokból különleges elbánást írnak elő a külföldi állampolgárokra nézve.

A közérdeken alapuló kényszerítő okok közé tartoznak az Európai Unió Működéséről szóló Szerződésben⁴⁰ meghatározott írott kimentési okok mellett a Bíróság gyakorlata alapján

³⁵ C-398/95. sz. Syndesmos ton en Elladi Touristikon kai Taxidiotikon Grafeion kontra Ypourgos Ergasis ügy, EBHT [1997].

³⁶ C-120/1978 Rewe- Zentral AG c. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein.

³⁷ Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011., 658. oldal.

³⁸ Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011., 658. oldal.

³⁹ Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Közösség Alapszabadságai*. Kézirat, 2008, 51. oldal.

⁴⁰ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés Egységes Keretbe Foglalt Változata, (Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 115/49, 2008.05.09).

meghatározott íratlan kimentési okok (többek között „a fogyasztóvédelem, környezetvédelem, effektív adózási ellenőrzés, a média sokszínűsége, és az emberi méltóság védelme.”⁴¹)

A közrend fogalmát a szolgáltatásnyújtás szabadságától való eltérés igazolásakor szigorúan kell értelmezni, olyan módon, hogy annak tartalmát a tagállamok ne határozhassák meg egyoldalúan, az uniós intézmények ellenőrzése nélkül. „A közrend kizárólag egy alapvető társadalmi érdeket érintő, valós és megfelelően komoly fenyegetés esetén hívható fel”⁴², ugyanakkor a közrendre való hivatkozást indokoló sajátos körülmények országoként és koronként változhatnak, ezért e tekintetben el kell ismerni a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok mérlegelési körét- az uniós jog korlátai között.⁴³ Az Omega Spielhallen ügyben⁴⁴ például egy brit társasággal franchise-szerződést kötő német társaság számára megtiltották, hogy „lézersport” üzésére alkalmas berendezést működtessen Németországban, mivel a játék célja emberi célpontok lézersugárral történő lövése, amely sérti a német alkotmányban foglalt, emberi méltósághoz való jogot.⁴⁵

A fenti kimentési okok a nem diszkriminatív hatású korlátozások igazolására szolgálnak. Láthatjuk tehát, hogy a szolgáltatások szabad áramlása esetén az állampolgárságon alapuló nyílt vagy rejtett diszkrimináció tilalma mellett az Európai Bíróság joggyakorlata az áruforgalom korlátozásához hasonlóan a nem diszkriminatív hatású korlátozásokra is kitér.

A Cassis de Dijon ügy volt az első, amelyben íratlan kimentési okok jelentek meg. Ezek az íratlan igazolási okok közérdeken alapuló kényszerítő okon alapulnak, amelyek a szükségesség- arányosság vizsgálat tárgyát képezik.⁴⁶

A Cassis de Dijon ügyön alapuló bírósági gyakorlat szerint a szolgáltatások terén a szolgáltató által hozott, a származási országban alkalmazott minőségi előírásokat a fogadó országnak figyelembe kell vennie, és csupán a közérdek védelmében, a Szerződés nyújtotta keretek között vizsgálhatja a származási országban alkalmazott mechanizmust.⁴⁷ A közérdeken alapuló kényszerítő okok esetén minden egyes alkalommal kötelezően el kell végezni a szükségességi- arányossági tesztet, hiszen „a korlátozásoknak meg kell felelniük a hátrányos

⁴¹Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 4. oldal.

⁴²Várnay Ernő, Papp Mónika: *Az Európai Unió Joga*. Wolters Kluwer, Budapest, 2010., 625. oldal.

⁴³Várnay Ernő, Papp Mónika: *Az Európai Unió Joga*. Wolters Kluwer, Budapest, 2010., 625. oldal.

⁴⁴C-36/02. sz., Omega Spielhallen ügyben 2004. okt. 14-én hozott ítélet (EBHT 2004., 1-9609. o.).

⁴⁵Várnay Ernő, Papp Mónika: *Az Európai Unió Joga*. Wolters Kluwer, Budapest, 2010., 625. oldal.

⁴⁶Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 4. oldal.

⁴⁷Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 4. oldal.

megkülönböztetés tilalmának, és a cél elérése szempontjából szükségesnek és arányosnak kell lenniük.”⁴⁸

A szolgáltatások szabad áramlása tekintetében tehát a kölcsönös elismerés elve érvényesül, hiszen a származási országban alkalmazott előírásokat a fogadó ország a közérdek védelme érdekében, az arányosság elvének tiszteletben tartása mellett, korlátozásoknak vetheti alá.

A Cassis de Dijon ügy fontos szerepet játszott a tagállamok közötti kereskedelmi korlátok felszámolásában, ezen korlátozások törvénytelségének megállapítása révén, még akkor is, ha ezek nem diszkriminatív jellegűek, kivéve, ha nem alapultak meghatározott, nyomós kényszerítő okokon.⁴⁹ A Cassis de Dijon ügyben hozott ítéletnek tehát nagy szerepe volt abban, hogy az úgynevezett „kölcsönös elismerés” lényegében egy új jogharmonizációs technikává váljon az Európai Unióban.⁵⁰

A kölcsönös elismerés elvére nem úgy kell tekinteni, mint egy automatikus garanciára, amely lehetővé teszi szolgáltatások nyújtását bármely tagállamban, hiszen a fogadó országnak jogában áll a határokon átnyúló szolgáltatások fölött ellenőrzést gyakorolni.

A kölcsönös elismerés elve a tagállamok közötti bizalmon alapszik. Ugyanakkor minden tagállamnak jogában áll megállapítani az általa kívánt védelmi szintet olyan területeken, mint például a közegészségügy. Előfordulhat az is, hogy a fogadó országban adott helyzetben magasabb a védelmi szint, mint a kibocsátó országban. Ebben az esetben a szolgáltatónak be kell tartania azokat a szabályokat és követelményeket, amelyek a fogadó országban érvényesek.

Láthatjuk, hogy ezzel szemben a származási ország elve esetén a szolgáltatások tekintetében a más országban szolgáltatást nyújtókra nem a másik tagállam követelményei alkalmazandóak, hanem azon országra vonatkozóak, ahol a szakmája gyakorlására törvényes keretek között engedélyt szerzett.

⁴⁸ Várnay Ernő, Papp Mónika: *Az Európai Unió Joga*. Wolters Kluwer, Budapest, 2010., 646. oldal.

⁴⁹ Paul Craig, Grainne de Burca: *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*. Ediția a IV-a. Ed. Hamangiu, 2009, p. 758.

⁵⁰ Kecskés László: *EU-jog és jogharmonizáció*. Bővített, második kiadás. HVGORac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2005., 590. oldal.

2.5. A Szolgáltatási Irányelv

2.5.1. A Szolgáltatási Irányelv elfogadásának előzményei

A szolgáltatások nagyon fontos szerepet játszanak a négy alapszabadság között, hiszen ma az EU GDP-jének 2/3-a származik belőlük. A belső piacon mégis nagyon sok akadály gátolja a szolgáltatókat a határon átnyúló szolgáltatások esetén. Ezek az előírások főleg a kis- és középvállalkozókra hatnak ki. Az egységes piac reformja ezért ma főként a szolgáltatási szektort helyezi középpontba.

Az joggyakorlat mellett a szolgáltatások terén nagyon sok másodlagos jogi norma került elfogadásra. A korai másodlagos jogalkotás többek között a banktevékenységre, a közlekedésre, valamint az új technológiákra tér ki.⁵¹

Példaként emelném ki a bankokról szóló 89/646/EGK irányelvet⁵², amely nagyon jól szemlélteti a jogharmonizációs törekvéseket a szolgáltatások terén. Az irányelv a kölcsönös elismerés elvét érvényesíti, hiszen ha egy bank egyik tagállam területén működési engedélyt szerez, az engedélyt az EU valamennyi tagállamának el kell ismernie. A bankok működését a honosságuk szerinti tagállam hatóságai felügyelik, a fogadó ország csupán a közjó és a betétesek védelme érdekében hozhat intézkedéseket velük szemben.⁵³

A tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendeleteinek összehangolásáról szóló irányelv⁵⁴ esetében a származási ország elve érvényesül. A tagállamoknak tehát biztosítaniuk kell a más tagállamból származó audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadságát.⁵⁵ Főszabály szerint, abban az esetben, ha a származási ország elve érvényesül a szolgáltatások szabad áramlása esetén, a tagállamoknak nem áll jogában korlátozni a területükön a szolgáltatás nyújtásának szabadságát.

⁵¹ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 171. oldal.

⁵² Az Irányelvet később a 2000/12/EK irányelv 61. cikkelye hatályon kívül helyezte, majd felváltotta a 2006/48/EK irányelv a hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról.

⁵³ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 171. oldal.

⁵⁴ Az Európai Parlament és Tanács 2010/13/EU irányelve.

⁵⁵ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 172. oldal.

A 2000-es évek kezdetén újra felmerült a kérdés: hogyan valósítható meg az egységes piac a szolgáltatások terén olyan körülmények között, amikor a tagállamok között nagyon eltérő szabályozások vannak ezen a téren?

Lássunk egy példát az irányelv elfogadása előtt a szolgáltatások szabályozása terén fennálló jelentős különbségekre. Nagy-Britanniában a fodrászok által nyújtott szolgáltatások esetén nincsenek szigorú szabályozások, és a minőség alapján történő döntésben a fogyasztó szabadságára alapoznak. A fodrászoknak nem kötelező szakképzettséggel rendelkezniük, és a szalont nem kell bejegyeztetni. Ezzel szemben Németországban az állam sokkal inkább beavatkozik a fodrászok által nyújtott szolgáltatásokba, itt a szalonok bejegyzése kötelező, és a szolgáltatóknak szakképzettséggel kell rendelkezniük. Éppen ezért Németországban kevesebb szalon van, viszont az árak magasabbak.⁵⁶ Így, amennyiben egy brit fodrász Németországban szeretette volna végezni a tevékenységét, plusz terhekkel kellett szembesülnie.

A szolgáltatások esetében nem létezett a szakmai képesítések terén a képzésre és oktatásra vonatkozó egységes, minimum standard sem,⁵⁷ éppen ezért ezen a területen szükségessé vált egy, a szakmai képzések elismerésére vonatkozó jogszabály elfogadása.

A 2005/36-os számú, a szakmai képesítések elismeréséről szóló irányelv⁵⁸ célja a szabad szolgáltatásnyújtás megkönnyítése a szakmai tevékenységek eredeti szakmai cím használata mellett történő gyakorlási lehetőségének kiterjesztése által. Ez az irányelv a tagállamok állampolgárai számára biztosítja különösen azt a jogot, hogy önálló vállalkozóként vagy munkavállalóként valamely szakmát egy attól eltérő tagállamban gyakoroljanak, mint ahol szakmai képesítésüket megszerezték.

A szakmai képesítések elismeréséről szóló irányelv jelentős mértékben elősegítette a személyek és a szolgáltatások tagállamok közötti szabad mozgását gátló akadályok eltörlését. Az 2005/36-os számú irányelv tehát a szakmai képesítések terén az államok közötti kölcsönös elismerésen alapszik, és a szolgáltatási irányelv számára kiindulópontot jelent. A kölcsönös elismerés elve a szakmai képesítések terén már a 2005/36-os számú irányelv elfogadása előtt is érvényben volt, viszont az irányelv egyesítette a különböző szakmák elismerésével kapcsolatosan már létező, szektoriális jellegű irányelveket.⁵⁹

⁵⁶ Catherine Barnard: Unravelling the services directive. Common Market Law Review 45: 323-394, 2008, p.326.

⁵⁷ Paul Craig, Grainne de Burca: Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină. Ediția a IV-a. Ed. Hamangiu, 2009, p. 1045.

⁵⁸ JO L 255, 2005.

⁵⁹ Paul Craig, Grainne de Burca: Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină. Ediția a IV-a. Ed. Hamangiu, 2009, p. 1045.

A szakmai képesítések elismeréséről szóló irányelv jelentős lépést jelentett a szolgáltatások szabad áramlását akadályozó tényezők felszámolásában, az igazi áttörést viszont a szolgáltatási irányelv hozta, hiszen míg a szakmai képesítések elismeréséről szóló irányelv szektorális jellegű jogi norma, a szolgáltatási irányelv átfogó jelleggel rendelkezik, és a pontosan körülhatárolt kivételektől eltekintve valamennyi szolgáltatás felett hatállyal rendelkezik.

A szolgáltatási irányelv megalkotásának előzményeként az Európai Bizottság jelentést készített a szolgáltatások belső piacáról⁶⁰. A Jelentés 90 versenykorlátozó akadályról számolt be. Ilyen volt például a szolgáltató jelenlétének kötelezővé tétele abban az országban, ahol a szolgáltatást nyújtja.⁶¹

Az Irányelvre vonatkozó eredeti javaslat Frits Bolkestein biztostól, és liberális politikustól származott, és heves reakciót váltott ki úgy a politikum, mint a közvélemény részéről, hiszen a tagállamok veszélyforrásként tekintettek rá a szociális rendszer szempontjából.⁶² A Bolkestein javaslat több gyökeres változtatással állt elő a szolgáltatások terén. Célkitűzései között szerepelt az időszakos szolgáltatásnyújtás terén létező akadályok felszámolása. Korábban ugyanis a szolgáltatások nyújtása egy bizonyos tagállamban csak azok által volt lehetséges, akik az adott államban telepedtek le.⁶³ A javaslat a származási ország elvén alapult, ezért elfogadása nemcsak jogi, hanem főleg politikai, az államok nemzeti érdekeit érintő problémákat vetett fel.⁶⁴

Az irányelv ellen több tagállam polgárai is tüntetéseket szerveztek Brüsszelben és Strasbourgban is. Az ellenvetések háttérében több indok állt. A tagállamok aggodalmukat fejezték ki az irányelv által javasolt származási ország elvének gyakorlati megvalósulása irányában. A szakszervezetek és baloldali politikai pártok attól tartottak, hogy az elv bevezetése szociális dömpinghez és lefele gyűrűző versenyhez⁶⁵ vezet. Ugyanakkor attól is féltek, hogy az általános gazdasági érdekű szolgáltatásoknak az irányelv hatálya alá vonása a tagállamokat a közszféra szektorainak liberalizációjára kényszerítheti.⁶⁶

⁶⁰ COM(2002) 441.

⁶¹ Catherine Barnard: Unravelling the services directive. *Common Market Law Review* 45: 323-394, 2008, p. 327.

⁶² Paul Craig, Gr. Burca: *EU LAW. Text, cases and materials. Fifth Edition*, Oxford University Press, 2008, p. 813.

⁶³ Catherine Barnard: Unravelling the services directive. *Common Market Law Review* 45: 323-394, 2008, p. 328.

⁶⁴ Eric Miklin: Government Positions on the EU Services Directive in the Council: National Interests or Individual Ideological Preferences? *West European Politics*, Vol. 32, No. 5, 943–962, September 2009., p. 950.

⁶⁵ „Race to the bottom”.

⁶⁶ Eric Miklin: Government Positions on the EU Services Directive in the Council: National Interests or Individual Ideological Preferences? *West European Politics*, Vol. 32, No. 5, 943–962, September 2009., p. 950.

Ellenzői a Bolkestein javaslatra mint trójai falóra tekintettek, amely nagyfokú, rejtett liberalizáció veszélyét rejti az egységes piacra nézve.⁶⁷

Franciaország aggodalmát fejezte ki arra vonatkozóan, hogy ha elfogadásra kerül az irányelv, lehetővé válik, hogy egy lengyel vízvezeték-szerelő Franciaországban nyújtson szolgáltatást, de a lengyel jog alacsonyabb standardját követve. Ez elősegíti a „szociális dömpinget”, és felboríthatja az Európai Szociális Modell.⁶⁸ Az irányelv-tervezet kapcsolatba hozható azzal, hogy 2005-ben Franciaország „nem”-el szavazott az Alkotmányra, hiszen a túlzott gazdasági liberalizmust veszélyként értelmezték.

2006-ban McCreevy belsőpiaci biztos új irányelv javaslattal állt elő. A változtatások főleg a célokat érintették, és különböző szektorokat, területeket vontak ki az irányelv hatásköre alól. A Tanács 2006 májusában közös álláspontot fogadott el az irányelvre vonatkozóan, amelyből további tevékenységeket zárt ki, például a közjegyzők által nyújtott szolgáltatásokat.⁶⁹

Az Európai Parlament 2006 februárjában az első olvasat alkalmával elfogadta a több módosítás alá vetett javaslatot, amely már nem tartalmazta a származási ország elvét, és szűkítette az irányelv hatáskörét, főként az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra vonatkozóan.⁷⁰ A véglegesen elfogadott irányelvben a több oldalról érkező nyomás hatására a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó 16. cikkelyből a származási ország elve végül kimaradt, és helyette a letelepedési országtól eltérő tagállamban szolgáltatások nyújtásának általános jogát tartalmazza.⁷¹

2.5.2. Az Irányelv szabályozási területe

Az uniós másodlagos jogforrásokat, amelyek a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó előírásokat tartalmaznak, az EUMSZ. által lefektetett általános elvek, és a joggyakorlat tükrében kell értelmezni, különös tekintettel a megengedett kivételekre és tiltott követelményekre.⁷²

⁶⁷ Michele Chang, Dominik Hanf, Jacques Pelkmans: The Services Directive: Trojan Horse or White Knight? *European Integration*, Vol. 32, No. 1, January 2010, p. 97.

⁶⁸ Catherine Barnard: Unravelling the services directive. *Common Market Law Review* 45: 323-394, 2008, p.329.

⁶⁹ Catherine Barnard: *Unravelling the services directive*. *Common Market Law Review* 45: 323-394, 2008, p. 330-331.

⁷⁰ Eric Miklin: *Government Positions on the EU Services Directive in the Council: National Interests or Individual Ideological Preferences?* *West European Politics*, Vol. 32, No. 5, 943–962, September 2009., p. 951.

⁷¹ Ion Simion: *Liberalizarea serviciilor în piața internă*. *Revista Română de Drept Comunitar* 4/2007. p. 53-64, Wolters Kluwer Romania. p. 56.

⁷² Marcus Klamert: *Way to go? - More on the Services Directive and the Fundamental Freedoms*. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, (2009), p. 348.

Az Irányelv csak azokat a nemzetközi jogban meghatározott követelményeket, előírásokat, tilalmakat, korlátozásokat, kötelezettségeket szabályozza, amelyek a szolgáltatásnyújtásra való jogosultságot, illetve annak gyakorlását érintik (például az engedélyezésekre vonatkozó előírásokat).⁷³

Tárgyát tekintve az irányelv általános rendelkezéseket állapít meg a szolgáltatók letelepedési szabadságának gyakorlása és a szolgáltatások szabad mozgásának megkönnyítése érdekében, a szolgáltatások magas színvonalának megőrzése mellett.⁷⁴

Az Irányelv anyagi hatálya általános jellegű, a Közösség valamely tagállamában letelepedett szolgáltatók által nyújtott szolgáltatásokra alkalmazandó,⁷⁵ így szinte teljesen megegyezik az EUMSZ. szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó anyagi hatályával. Ebből kifolyólag az Irányelv és az EUMSZ. szolgáltatások szabadságára vonatkozó előírásai között hatályi konfliktus áll fenn. Ebben a tekintetben az Irányelv speciális norma, így a Szerződésre azokon a területeken lehet hivatkozni, amelyek nem tartoznak az Irányelv anyagi hatálya alá.

Tehát az anyagi hatály tekintetében az Irányelv nem tesz hozzá az alapszabadságok keretében már biztosított jogi védelemhez.

Az Irányelv általános jellegű jogi norma abban az esetben, ha egy adott szolgáltatási tevékenység nyújtásával vagy gyakorlásával kapcsolatban az adott terület vagy szakma vonatkozásában létező speciális jogi normával kerül konfliktusba.⁷⁶

Az Irányelv nem alkalmazandó a javakra, ugyanakkor kivételt képeznek a hatálya alól a nem gazdasági jellegű tevékenységek is. Nem tartoznak az Irányelv hatásköre alá azok az ágazatok, amelyekre maga a szolgáltatások szabad áramlása sem terjed ki. Ilyen ágazatok például a pénzügyi, szállításmányozás és közlekedési szektor, hiszen ezeket speciális szabályok irányítják.

Az Irányelv 2. cikkelyének (2) bekezdése meghatározza azokat a szolgáltatásokat, amelyek nem esnek a hatálya alá. A felsorolás korlátozott, nem ad lehetőséget más kivételek megállapítására. Ugyanakkor a kivételek jogértelmezési viták táptalajául szolgálhatnak, hiszen kérdéses például, hogy az uniós jog szempontjából mely szolgáltatások sorolhatók be az általános jellegű nem gazdasági szolgáltatások⁷⁷ sorába?

⁷³ Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 173. oldal.

⁷⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról, (HL L 376., 2006.12.27.), 1. cikkely, (1) bekezdés.

⁷⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról, (HL L 376., 2006.12.27.), 2. cikkely.

⁷⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról, (HL L 376., 2006.12.27.), 3. cikkely (1) bekezdés.

⁷⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci

Az Irányelv által nem szabályozott szolgáltatásokra természetesen továbbra is vonatkozik a letelepedés és a szolgáltatásnyújtás szabadsága.

Az EUMSZ. 50. cikkelyének kiegészítéseként az Irányelv hatáskörébe tartoznak még a következők:

- üzleti szolgáltatások
- jogi, pénzügyi szolgáltatások
- utazási irodák szolgáltatásai
- interneten keresztül nyújtott szolgáltatások.

E szolgáltatások bevonása főleg a kis- és középvállalkozásokat segíti.

A 17. cikkelyben felsorolt gazdasági érdekű szolgáltatások⁷⁸ nem esnek az Irányelv tárgyi hatályán kívül, csupán nem alkalmazandók az esetében a 16. cikkely rendelkezései, amelyek szerint a szolgáltatásnyújtás helye szerinti tagállam saját területén biztosítja a szolgáltatási tevékenység nyújtására való jogosultságot és annak szabad gyakorlását. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a 17. cikkelyben meghatározott szolgáltatások esetén el lehet térni a 16. cikkelyben meghatározott követelményektől. A 17. cikkelyre tehát csak a 16. cikkely előírásai nem érvényesek, viszont az Irányelv többi rendelkezése igen.

A 16. cikkely biztosítja a határon átnyúló szolgáltatások szabad áramlását. Az eredeti javaslat 16. cikkelye a származási ország elvét tartalmazta. Ez azt jelenti, hogy a küldő ország hatáskörébe tartozott a piacra lépés és piacon való tevékenykedés tekintetében a szolgáltató magatartásának, a szolgáltatás minőségének, tartalmának ellenőrzése. Így a származási ország értelmében a szolgáltatás és szolgáltató fölötti ellenőrzést a küldő ország végezte el.

A jelenlegi 16. cikkely értelmében viszont a szolgáltatás által címzett tagállam az, amelynek biztosítania kell egy másik tagállamban letelepedett szolgáltató számára, hogy a területén szolgáltatásokat nyújtson.⁷⁹

A korlátozásoknak tiszteletben kell tartaniuk a diszkriminációmentességet, arányosságot és szükségességet elvét. Az arányosság elve azt jelenti, hogy a követelménynek alkalmasnak kell lennie a kitűzött cél elérésének biztosítására, és nem haladhatja meg a cél eléréséhez szükséges mértéket.⁸⁰

szolgáltatásokról, (HL L 376., 2006.12.27.), 2. cikkely (2) bekezdés, a) betű.

⁷⁸ Például a másik tagállamban nyújtott általános gazdasági érdekű szolgáltatások (többek között a postai szolgáltatások, hulladékkezelés, vízelosztási- és ellátási szolgáltatások, valamint a szennyvízzel kapcsolatos szolgáltatások), az egészségügyi szolgáltatások, illetve az audiovizuális szolgáltatások.

⁷⁹ Ion Simion: *Liberalizarea serviciilor în piața internă*. Revista Română de Drept Comunitar 4/2007. p. 53-64, Wolters Kluwer Romania. p. 60.

⁸⁰ Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVGOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2010., 656. oldal.

A (2) bekezdés ugyanakkor meghatározza a tiltott követelményeket, amelyekkel a tagállamok nem korlátozhatják a más tagállamban letelepedett szolgáltatók szolgáltatásnyújtásának szabadságát (például tilos a szolgáltatót arra kötelezni, hogy telephellyel rendelkezzen az adott tagállam területén). Míg a 20. cikkelyben megjelenik az uniós joggyakorlat által már korábban is biztosított megkülönböztetés tilalma, a 16. cikkely (2) bekezdése olyan tiltott követelményeket vezet be, amelyeket a Bíróság nem nevesített előtte, de ezek nem ellentétesek a Bíróság véleményével. Ebből a szempontból tehát e tiltott követelmények nevesítése a jogszabály jogilag világos jellegét erősíti.⁸¹

A Bíróság Gebhard-ügyben hozott ítélete alapján a szolgáltató tevékenység átmeneti jellege nem zárja ki azt, hogy egy másik tagállamban szolgáltatást nyújtó a szolgáltatásnyújtás helye szerinti tagállamban a tevékenység végzéséhez szükséges mértékben infrastrukturális háttérrel létesítsen⁸², viszont az Irányelv 16. cikkelye alapján a telephely létesítését a másik tagállam nem teheti kötelezővé. Tehát a szolgáltatás nyújtójának lehetősége van megteremteni az infrastrukturális háttérrel abban a tagállamban, ahol a szolgáltatást nyújtja, viszont ez csupán egy opció, és nem feltétel. A szolgáltatásnyújtás lakóhelyhez (letelepedéshez) kötése jogellenes. A Bíróság kimondta, hogy tilos a szolgáltatásnyújtás szabadságára vonatkozó minden olyan korlátozás, amelyet azon okból támasztottak, hogy a szolgáltató más tagállamban telepedett le, mint ahol a szolgáltatást nyújtja.⁸³ Tilos ugyanakkor feltételként állítani határon átnyúló szolgáltatások esetén engedély beszerzésének követelményét, nyilvántartásba vétel kötelezettségét vagy szakmai szervezetbe való belépés követelményét a tevékenység folytatásához.⁸⁴

A 16. cikkely előírásaitól való eltérésre a 18. cikkely biztosít lehetőséget kizárólag rendkívüli körülmények között, valamely tagállam a másik tagállamban letelepedett szolgáltató tekintetében a szolgáltatások biztonságára vonatkozóan hozott intézkedések esetén.

Az irányelv nemcsak a szolgáltatások nyújtásának szabadságát védi, hanem a szolgáltatók igénybevevőit is jogokkal ruházza fel. A szolgáltatás igénybevevői már az alapszabadság értelmében is rendelkeztek jogokkal, ahogyan erre a Bíróság több ítéletében is rámutatott.⁸⁵

Így a tagállamok kötelesek fellépni az más tagállamból származó szolgáltatást nyújtó vagy igénybe vevő személlyel szemben fennálló *de iure* vagy *de facto* megkülönböztetésekkel

⁸¹ B. De Witte: *Setting the scene- How did Services get to Bolkestein and why?* European University Institute Working Paper of the law Department. 2007.

⁸² Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Közösség Alapszabadságai*. Kézirat, 2008, 50. oldal.

⁸³ C-205/84 Bizottság v Németország. [1986] EBHT 3755, 25. pont.

⁸⁴ Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. HVGOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2010., 656. oldal.

⁸⁵ C-398/95. sz. Syndesmos ton en Elladi Touristikon kai Taxidiotikon Grafeion kontra Ypourgos Ergasis ügy, EBHT [1997].

szemben.⁸⁶ A Bíróság a Cowan ügyben kimondta, hogy a személy életét és testi épségét ugyanolyan mértékű védelem illeti meg, mint amilyen védelem a területi tagállam állampolgárainak hasonló helyzetben jár.⁸⁷ A Cowan ügyben ugyanis egy brit turista számára Franciaországban elutasították az állampolgársággal vagy lakhellyel rendelkezők számára erőszakos bűncselekmények esetén megítélhető kártérítést.⁸⁸

A 19. cikkely értelmében a tagállamok nem támaszthatnak a szolgáltatás igénybevevőjével szemben olyan követelményeket, amelyek egy másik tagállamban letelepedett szolgáltató által nyújtott szolgáltatás igénybevételét korlátozzák, különös tekintettel az alábbi követelményekre:

- a) a saját illetékes hatóságaiktól engedély beszerzésére, vagy a saját illetékes hatóságaiknak szóló nyilatkozat tételére vonatkozó kötelezettség;
- b) pénzügyi támogatás nyújtásának megkülönböztető korlátozása a szolgáltató egy másik tagállamban történt letelepedése vagy a szolgáltatásnyújtás helye okán.

Az Irányelv a szolgáltatások szabad áramlását tekintve fejlődésnek tekinthető a jogharmonizáció szempontjából, hiszen összefoglalta, kodifikálta a Bíróság erre vonatkozó joggyakorlatát.

2.5.3. A kölcsönös elismerés elve és a származási ország elve az Irányelvben

A szolgáltatások szabad áramlása esetén nem az uniós polgárok egy másik jogrendbe való történő integrálásával állunk szemben, hanem a *határon átvélt szolgáltatás* nyújtása válik egyszerűbbé.⁸⁹ A kölcsönös elismerés értelmében azon feltételek teljesítése, amelyeket a származási ország követelt meg a szolgáltatások tekintetében a fogadó országban is elegendőek.⁹⁰

A Bíróság esetjogában is kiemelte, hogy a határokon átnyúló szolgáltatások tekintetében az időlegesség miatt nem lehetséges olyan követelmények teljesítésének elvárása, amelyek a tartós letelepedéskor mérvadóak. Tehát egy adott szakma tekintetében nem várható el olyan követelmények teljesítése, amelyek a letelepedett szolgáltatókra vonatkoznak.⁹¹

⁸⁶ Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Közösség Alapszabadságai*. Kézirat, 2008, 50. oldal.

⁸⁷ idem, 48. oldal.

⁸⁸ C-186/87.

⁸⁹ Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 4. oldal.

⁹⁰ idem.

⁹¹ Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 4. oldal.

Az első szolgáltatási irányelvjavaslat célja a kölcsönös elismerés elvéből levezetett származási ország elve alapján a szolgáltatások terén a tagállamokban még létező korlátozások felszámolása volt.⁹²

A véglegesen elfogadott Irányelv 31. cikkelye alapján a 16. vagy 17. cikk értelmében, amennyiben a szolgáltató ideiglenesen másik tagállamba költözik, az alkalmazható nemzeti követelmények tekintetében a *szolgáltatásnyújtás helye szerinti tagállam* felelős a szolgáltató által a területén végzett tevékenység felügyeletéért. A szolgáltatásnyújtás helye szerinti tagállam tehát minden szükséges intézkedést megtesz annak biztosítása érdekében, hogy a szolgáltató megfeleljen a szolgáltatási tevékenység nyújtására való jogosultságra és annak gyakorlására vonatkozó követelményeknek, illetve elvégzi a szolgáltatás felügyeletéhez szükséges szemléket, ellenőrzéseket és vizsgálatokat.

A 31. cikkely esetében a *kölcsönös elismerés elve* érvényesül, hiszen a szolgáltató által végzett tevékenységért a szolgáltatásnyújtás helye szerinti tagállam felel. A kölcsönös elismerés elve a tagállamok között a szolgáltatások ellenőrzésére vonatkozó kölcsönös bizalmon alapul.

Láthatjuk tehát, hogy Irányelv végleges változatában már nem a származási ország elve érvényesül, hanem a tevékenység felügyeletére vonatkozó eljárások sokkal inkább a kölcsönös elismerés elvéhez közelítenek.

A 31. cikkely tekintetében az Irányelv nem hozott újat a szolgáltatások szabad áramlása terén biztosított jogok szempontjából.

Ha már oly sok helyen került említésre a dolgozatban a származási ország elve, lássuk mit is takar valójában a fogalom?

A *származási ország elve* a kölcsönös elismerés elvének kiterjesztése, továbbfejlesztése a tagállamokban még fellelhető, a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó korlátozások megszüntetése érdekében. A származási ország elvét a kölcsönös elismerés elvéből vezették le, tehát annak származékaként tekinthetünk rá. A származási ország elvét a szolgáltatások terén tehát tulajdonképpen a Bolkestein javaslat vezette be.

A két elv esetében közös a cél, az eltérések viszont a megvalósításban rejlenek.

„A kölcsönös elismerés elve azon termékek szabad mozgását, amelyeket a származási országban jogszerűen állítottak elő, a fogadó ország kontrolljától teszi függővé.”⁹³ A

⁹¹ idem.

⁹² Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 5. oldal.

⁹³ Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 5. oldal.

származási ország elve alapján viszont a szolgáltatásoknak csak a fogadó országban érvényes általános követelményeket kell tiszteletben tartaniuk.⁹⁴

A származási ország elve alapján az ellenőrzés joga a származási országot illeti meg. Ezzel szemben a kölcsönös elismerés esetén a kölcsönös elismerés joga a fogadó országot illeti meg.⁹⁵

A származási ország elve tulajdonképpen azt jelenti, hogy a szolgáltató a származási helyén a szolgáltatással kapcsolatban megszerzett jogokat viszi magával a fogadó országba. Ugyanakkor, mivel a szolgáltató ellenőrzésének joga a származási országot illeti, a szolgáltató tulajdonképpen a származási országából extra territoriálisan ellenőrizhető.⁹⁶

Ezzel szemben a kölcsönös elismerés elvének értelmében a szolgáltató ellenőrzésének joga a fogadó országot illeti, tehát a szolgáltatóknak a fogadó ország előírásainak kell megfelelniük. A fogadó állam által kirótt korlátozásoknak, terheléseknek arányosnak kell lenniük. Tilos a szolgáltatókra aránytalan, úgynevezett „dupla terhet” kiróni, tehát ha a szolgáltató a származási országban bizonyos feltételeket már teljesített, azokat a fogadó ország köteles elismerni. A korlátozások csupán a közérdek védelmét szolgáló írott és íratlan kimentési okokon alapulhatnak. A Bíróság joggyakorlatában a „közérdeken alapuló kényszerítő indok” lehet a közrend, közbiztonság, közegészség, a szociális biztonsági rendszer pénzügyi egyensúlyának megőrzése, a fogyasztók, a szolgáltatások igénybevevői és a munkavállalók védelme, a kereskedelmi ügyletek méltányossága, a csalás elleni küzdelem, a környezet és a városi környezet védelme, az állategészségügy, a szellemi tulajdon, a nemzeti történelmi és művészeti örökség megőrzése, illetve szociálpolitikai és kultúrpolitikai célok.⁹⁷ Fontos kiemelni azonban, hogy az Irányelv esetén a korlátozásokat csupán közrendi, közbiztonsági, közegészségügyi és környezetvédelmi szempontok indokolhatják. Ezáltal az Irányelv jóval beszűkíti a joggyakorlat által elismert kimentési okok körét, ugyanakkor a tagállamok lehetőségét is, hogy a más tagállamból érkező szolgáltatások fölött ellenőrzést gyakoroljanak.

A származási ország elve magától értetődően „biztosítja a fogadó országában érvényes szabályoknak való megfelelést.”⁹⁸ Ebben az esetben a fogadó országnak még a közrend védelmében sem áll jogában a szolgáltatás korlátozása.

⁹⁴ Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 5. oldal.

⁹⁵ Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 5. oldal.

⁹⁶ idem.

⁹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról, (HL L 376., 2006.12.27.), 4. cikkely.

⁹⁸ Christian Callies, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám., 5. oldal.

Az irányelvjavaslatban megjelenő származási ország elve megváltoztatta volna a Bíróság joggyakorlatát, hiszen nem tette volna lehetővé a közérdeken alapuló kimentési okok alkalmazását a fogadó ország részéről.

A származási ország elve ellentétben állt a Bíróság joggyakorlatával, ugyanakkor „teljesen mellőzte a harmonizáció eszközét és abból indult ki, hogy valamennyi szolgáltató a szolgáltatáshoz kapcsolódó jogosítványait magával viheti.”⁹⁹

Az Irányelv esetében a származási ország elve a fogadó ország által gyakorolható korlátozásokat a tagállamok közötti kölcsönös segítségnyújtással és információcserével helyettesítette volna.

Az Irányelv esetében a kölcsönös elismerés és származási ország elve közti dilemma lehetséges megoldásként tekinthetünk a médiairányelv származási ország megközelítésére. A médiairányelv értelmében a származási ország elvének feladata, hogy biztosítsa, hogy a saját joghatósága alatt lévő szolgáltatók betartják az uniós jogot.

Az Irányelv esetében követhető út a médiaszolgáltatások által kitaposott út?

A médiairányelv által bevezetett származási ország elve nem tekinthető követendő példának az Irányelv esetében, hiszen amíg a médiaszolgáltatások természet szerint határon átnyúló jelleggel rendelkeznek, a tág értelemben vett szolgáltatások sokfélék, szerteágazóak, és a legtöbb esetben feltételezik a határátlépést, megnehezítve, hogy a küldő ország megfelelő módon megvalósíthassa fölöttük az ellenőrzést.

Az, hogy az Irányelv esetében a származási ország elve a szolgáltatások szabad áramlásának tényleges megvalósulásához vezessen, az Európai Unió szintjén egységesen magas minőségi szint létrehozását és fenntartását követelte volna meg a szolgáltatások terén. A származási ország elvének hatékony megvalósítása feltételezte volna a Kelet-Európai tagállamok szolgáltatási szektorainak felzárkóztatását, hiszen a szolgáltatások szabad áramlása a belső piac keretén belül nem csak a jogharmonizáció, hanem az EU területén egy egységes minőségi szint kialakítása által valósulhat meg.

A Szolgáltatási Irányelv esetében nem teljes mértékben a kölcsönös elismerés elve érvényesül, hiszen a szolgáltatásnyújtás helye szerinti tagállam a szolgáltatás nyújtására való jogosultság vagy annak gyakorlásának korlátozását a közérdek védelme érdekében csupán az Irányelvben felsorolt kényszerítő okokra alapozhatja. Az Irányelv tehát kevesebb kimentési okot biztosít a tagállamok számára, mint a Bíróság joggyakorlata.

⁹⁹ Christian Callies, Domahidi Ákos: Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza? Európai Jog, 2008/3. szám., 5. oldal.

Amennyiben a tagállamok számára biztosított kimentési okok nem teljesítik a hármas feltételrendszert (a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, illetve a szükségesség és arányosság követelményét), és ezáltal nem alkalmazhatóak, a szolgáltató tulajdonképpen azokkal a jogokkal élhet, amelyeket a származási országában szerzett meg. Tehát elmondhatjuk, hogy a Bolkestein javaslat valójában nem bukott meg, hiszen az Irányelv tüzetesebb vizsgálata során láthatjuk, hogy amennyiben a kölcsönös elismerés elve nem alkalmazható, a származási ország elve kerül alkalmazásra.

Egy képzeletbeli skálán tehát az Irányelv által biztosított jogok a kölcsönös elismerés és a származási ország között helyezhetők el. A kölcsönös elismerés elvére mintegy kivételre tekinthetünk, amely csak bizonyos feltételek teljesülése mellett alkalmazandó.

Habár a hivatalos álláspont szerint az Irányelv végleges változata nem tartalmazza a származási ország elvét, véleményem szerint a 16. cikkely kivételével az Irányelv a származási ország elvét érvényesíti. A 16. cikkelyt úgy képzelhetjük el, mint egy „befoltozott részt”, amely megtöri a jogszabályban a származási ország elvének koherenciáját. A származási ország elve tehát nem nyilvánvalóan, kinyilatkoztatott formában, de mégis, mintegy „trójai falóként” van jelen az Irányelvben.

Az EU szintjén jellemző a fent említett megoldás alkalmazása, hiszen gyakran a jogi normák olyan elveket, amelyekkel szemben a tagállamoknak fenntartásaik vannak, nem mondanak ki, viszont technikailag ezek az elvek a jogszabály szövegében maradnak. Így történt ez az Alkotmány esetén is, hiszen a Lisszaboni Szerződés nagymértékben az Alkotmányban ajánlott elveket, előírásokat tartalmazza.

Az állam részéről érkező fenntartások, elutasítás hátterében a túlzott egyesítéstől, szupranacionalitástól, a mi esetünkben a túlzott gazdasági liberalizációtól való félelem áll.

A származási ország elvének előnyei az uniós jog szempontjából

A származási ország elve a szolgáltatók számára egyértelmű előnyökkel bír, míg a nyugati tagállamok számára veszélyforrást jelent.

Felmerül viszont a kérdés: a származási ország elve milyen előnyökkel bír az uniós jog szempontjából?

Az EU célja a határok nélküli belső piac hatékony működésének megteremtése. A származási ország elve nem teszi lehetővé a fogadó állam részéről korlátozások alkalmazását, így könnyebben megvalósul a szolgáltatások szabad áramlása. A szolgáltatások ellenőrzése egy állam, a küldő állam hatáskörébe tartozik, így egyszerűbbé válik az ellenőrzés kérdése. Ugyanakkor mindez veszélyforrást is jelenthet, hiszen amennyiben nem megfelelő a

származási ország ellenőrzése, előfordulhat, hogy nem minőségi szolgáltatások áramlanak a tagállamok között. Ahhoz, hogy minőségi szolgáltatások áramoljanak az EU területén, megfelelő ellenőrzésre van szükség a küldő állam részéről. Az ellenőrzés problémája újabb kérdéseket vet fel. Mit jelent a megfelelő ellenőrzés a küldő állam részéről? Mit tekinthetünk minőségi szolgáltatásnak? Mit jelent, és hogyan érhető el a minőség terén középarányos szolgáltatás, amelyet minden tagállamnak, korlátozás nélkül el kell ismernie?

Az egységes piac lényege a minimum harmonizáció. Ha a szolgáltatások minőségének terén a minimum standard teljesül, lehetséges a szolgáltató fogadása az adott tagállamban. Akkor merülnek fel viszont problémák, ha bizonyos területeken nincs minimum harmonizáció, nincs egység, együttműködés a szolgáltató szervekkel, kereskedelmi és iparkamarákkal. Ezeken a területeken jogharmonizációra van szükség, a minimum standard megállapítása érdekében.

2.6. Javaslatok

Az Irányelv a szolgáltatások szabad áramlását indokoló kimentési okok tekintetében eltér a Bírósági joggyakorlattól, szűkítve azt. Éppen ezért kívánatos lenne „az egységes szolgáltatási piac szemszögéből egy elsődleges joggal koherens szabályozásra való törekvés.”¹⁰⁰

A határon átnyúló szolgáltatások esetében fontos megelőzni azt, hogy a szolgáltatók számára dupla terheket állapítson meg a fogadó ország, megkettőzött ellenőrzéseknek vetve alá őket. Ebben a tekintetben érdemes lenne különbséget tenni a piacra lépés és a piacon való tevékenykedés között. Így a piacra lépés akadályaival szemben javasolt lenne a származási ország elvének alkalmazása, a piacon való magatartás kapcsán, a minőségi és tevékenységi kontroll keretében viszont a jóval szigorúbb kölcsönös elismerés elvének alkalmazása.¹⁰¹

Véleményem szerint a szolgáltatások nyújtása terén a hatékonyan működő belső piac érdekében a kölcsönös elismerés elve a követendő út, lehetőséget biztosítva a tagállamok számára, hogy, amennyiben a közérdek megkívánja, szükséges és arányos korlátozásokat alkalmazzanak. A kölcsönös elismerés elve tehát azt feltételezi, hogy a szolgáltatásoknak meg kell felelniük a fogadó országban érvényes szabályoknak, és az ellenőrzés joga is a szolgáltatókra kirótt arányos terhek keretei között a fogadó országot illeti meg.

A származási ország elvénél hatékonyabb lenne a szolgáltatásokra vonatkozó minőségi standardok közelítése az Európai Unió szintjén. A jó minőségű szolgáltatások

¹⁰⁰ Christian Callies, Domahidi Ákos: Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza? Európai Jog, 2008/3. szám., 7. oldal.

¹⁰¹ Christian Callies, Domahidi Ákos: Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza? Európai Jog, 2008/3. szám., 8. oldal.

megvalósításához pozitív, hatékony hozzáállásra van szükség a tagállamok, a szolgáltatók és a szolgáltatások igénybevevőinek részéről.

Erre vonatkozóan az Irányelv is lépéseket tett, hiszen a 26. cikkely értelmében a tagállamok a Bizottsággal együttműködve a szolgáltatókat arra ösztönzik, hogy a szolgáltatásnyújtás minőségének biztosítása érdekében önkéntes alapon lépjenek fel. Ugyanakkor a tagállamok a területükön működő szakmai testületeket, valamint a kereskedelmi és kézműves kamarákat és fogyasztói érdekképviselőket közösségi szintű együttműködésre ösztönzik a szolgáltatásnyújtás minőségének javítása érdekében, különösen azáltal, hogy megkönnyítik a szolgáltatók szakértelmének értékelését.

3. Az Irányelv értékelése

Az Irányelv nem jelent mérföldkövet a szolgáltatások szabad áramlásának biztosítása terén, hiszen tulajdonképpen az EUMSZ-ben a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó előírásokon, és ezek alapján a Bíróság ítéletei által megállapított elveken alapszik, beszűkítve a joggyakorlat által meghatározott, közérdek által indokolt kimentési okok körét. Az irányelv a szolgáltatások szabad áramlását tekintve fejlődésnek tekinthető a jogharmonizáció szempontjából, hiszen összefoglalta, kodifikálta a Bíróság erre vonatkozó joggyakorlatát.

A szolgáltatási irányelv fő megvalósítása az adminisztratív tehermentesítés és együttműködés elősegítése, a szolgáltatások szabad áramlását gátoló tényezők felszámolása érdekében.

Az Irányelv jelentős másodlagos jogi norma, hiszen a tagállami előírások jogközelítése által elősegíti a belső piac hatékony működését.

A Bolkestein javaslat valójában nem bukott meg, hiszen, habár a hivatalos álláspont szerint a véglegesen elfogadott Irányelvben a származási ország elve már nem szerepel, amennyiben a szolgáltatással kapcsolatban a fogadó állam nem érvényesítheti a közérdeken alapuló, pontosan meghatározott kimentési okokat, a határokon átnyúló szolgáltatások ellenőrzése a küldő ország hatóságaira hárul.

Az Irányelv jelentősnek tekinthető megvalósítása, hogy lehetővé teszi a más tagállamban letelepedett szolgáltatók számára határokon átnyúló szolgáltatások nyújtását, anélkül, hogy a szolgáltatót arra köteleznék, hogy telephellyel rendelkezzen abban a tagállamban, ahol a szolgáltatását nyújtja.

Egyértelmű újítás ugyanakkor a 21. cikkely által behozott tagállamok közötti kölcsönös segítségnyújtás, információcsere biztosítása. A másik tagállam kérésére a szolgáltató származása szerinti országának hatóságai kötelesek a szolgáltató tevékenységét ellenőrizni,

felülvizsgálni. Ugyanakkor a származási országnak kötelessége hivatalból tájékoztatni a többi tagállamot, illetve a Bizottságot, amennyiben tudomására jut, hogy a szolgáltató tevékenysége súlyos fenyegetést jelent mások egészségére, biztonságára vagy a környezetre.¹⁰²

Összefoglalva, az Irányelv jelentősége főként az államok közötti kölcsönös segítségnyújtás, információcsere hatékonnyá tételében merül ki.

¹⁰² Ion Simion: Liberalizarea serviciilor în piața internă. Revista Română de Drept Comunitar 4/2007. p. 53-64, Wolters Kluwer Romania. p. 61.

4. Könyvészet

1. *Az Európai Unióról szóló Szerződés. Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés.* Egységes szerkezetbe foglalt változat a Lisszaboni Szerződés módosításaival. Dialóg Campus, 2010.
2. Barnard, Catherine: *Unravelling the services directive.* Common Market Law Review 45: 323-394, 2008.
3. Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban.* HVGOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2010.
4. Callies, Christian, Domahidi Ákos: *Az európai belső piac és az európai demokrácia: a szolgáltatások alapszabadságától a szolgáltatási irányelvig- és vissza?* Európai Jog, 2008/3. szám.
5. Chang, Michele, Hanf, Dominik, Pelkmans, Jacques: *The Services Directive: Trojan Horse or White Knight?* European Integration, Vol. 32, No. 1, January 2010.
6. Costas, Flavius Cosmin: *Freedom to provide services and special local taxes in Romania.* Studia Iurisprudentia 2/2010.
7. Craig, Paul, de Burca, Grainne: *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină.* Ediția a IV-a. Ed. Hamangiu, 2009.
8. Craig, Paul, de Burca, Grainne: *EU LAW. Text, cases and materials.* Fifth Edition, Oxford University Press, 2008.
9. De Witte, Bruno: *Setting the scene- How did Services get to Bolkestein and why?* European University Institute Working Paper of the law Department, 2007.
10. Fábián Gyula: *Drept institutional comunitar.* Ed. a III-a. Ed. Sfera Juridica, 2008.
11. Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról.* Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2011.
12. Horváth Zoltán, Ódor Bálint: *Az Európai Unió Szerződéses reformja. Az Unió Lisszabon után.* HVGOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2010.
13. Kecskés László: *EU-jog és jogharmonizáció.* Bővített, másododik kiadás. HVGOrac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2005.
14. Kecskés László, Lomnici Zoltán, Maczonkai Mihály: *Az Európai Közösségek Bírósága.* HVGOrac, 2001.
15. *Kézikönyv a Szolgáltatási Irányelv végrehajtásáról.* Az Európai Közösségek Bizottsága, Belső Piaci és Szolgálati Főigazgatóság, Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 2007.

16. Király Miklós: *Az Európai Unió Gazdasági Joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010.
17. Klamert, Marcus: *Way to go?- More on the Services Directive and the Fundamental Freedoms*. Zeitschrift für öffentliches Recht, 2009.
18. Miklin, Eric: *Government Positions on the EU Services Directive in the Council: National Interests or Individual Ideological Preferences?* West European Politics, Vol. 32, No. 5, September 2009.
19. Osztovits András: *Az Európai Unió és az Európai Unióról szóló Szerződések magyarázata (2)*. Wolters Kluwer Kiadó, 2011, Budapest.
20. Simion, Ion: *Liberalizarea serviciilor în piața internă*. Revista Română de Drept Comunitar 4/2007.
21. Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Közösség Alapszabadságai*. Kézirat, 2008.
22. Várnay Ernő, Papp Mónika: *Az Európai Unió Joga*. Wolters Kluwer, Budapest, 2010.